

Sokratova metoda majeutike

Vuković, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:141:188437>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-04-21**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Monika Vuković

SOKRATOVA METODA MAJEUTIKE

ZAVRŠNI RAD

Osijek, 2020.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Preddiplomski sveučilišni studij Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

SOKRATOVA METODA MAJEUTIKE

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Filozofija odgoja i obrazovanja

Mentor: doc. dr. sc. Ivica Kelam

Student: Monika Vuković

Matični broj: 0283029392

Osijek
srpanj, 2020.

Sadržaj

SAŽETAK	iii
1. UVOD	iv
2. O SOKRATU	2
2.1. Antropološko razdoblje antičke grčke filozofije	2
2.2. Sokratov život	3
2.3. Sokratova uvjerenja	4
3. PLATON “GORGIIJA”	5
3.1. Sokrat i Gorgija - definiranje pojma „retorika“ – postupak majeutike	5
3.2. Sokrat i Pol – rasprava o moći te činjenju i trpljenju nepravde	7
3.2.1. Priznanje da je činiti nepravdu gore nego trpjeti je – postupak majeutike	8
3.2.2. Korisno je biti kažnjen za svoje grijehе – postupak majeutike	8
3.2.3. Zaključak o koristi retorike	9
3.3. Sokrat i Kalikle	10
3.3.1. Rasprava o boljem, jačem i snažnijem	10
3.3.2. Rasprava o razuzdanosti i umjerenosti	11
3.3.3. Sokrat potiče zaključivanje o tome treba li živjeti kao retor ili kao filozof	13
3.4. Sokrat iznosi svoje mišljenje o smrti i vlastitoj sudbini	15
3.5. Sve što je utemeljeno kao istinito iz prethodnih razgovora	16
4. ODGOJNO OBRAZOVNI SUSTAV DANAS NASPRAM SOKRATOVE METODE ODGOJA ..	17
5. ZAKLJUČAK	20
LITERATURA:	22

SAŽETAK

U radu je obrađena Sokratova filozofija i metoda majeutike. Rad sadrži analizu dostupne literature koja se bavi proučavanjem metode majeutike te analizu Platonove knjige „Gorgija“ koja sadrži konkretne primjere ove metode prikazane kroz dijaloge između Sokrata (kroz čija usta Platon iznosi svoje stavove) i Gorgije, Kalikla te Pola (koji predstavljaju sofiste – profesionalne poučavatelje vještine govorništva - retore). Glavna tema „Gorgije“ jest retorika te se u ovim dijalozima raspravlja upravo o pitanjima retorike, odnosno govorništva ili umijeća uvjeravanja koje stoji nasuprot filozofskom načinu života. Nadalje, utvrđuje se aktualnost i mogućnosti metode majeutike u današnjem odgoju i poticanju razvoja kritičkog promišljanja.

Ključne riječi: majeutika, Sokrat, retorika, dijalozi

ABSTRACT

This paper deals with Socrates' philosophy and the method of maieutics. The paper contains an analysis of the available literature studying the method of maieutics and an analysis of Plato's book "Gorgias", which provides concrete examples of this method presented through dialogues between Socrates (through whom Plato expresses his views) and Gorgias, Calicles and Paul - who represent sophists - professional teachers of public speaking skills - rhetoricians). Gorgias' central theme is rhetoric, and these dialogues discuss precisely the issues of rhetoric, that is, oratory or the art of persuasion, which stands in opposition to the philosophical way of life. Furthermore, the relevance and possibilities of applying the method of maieutics in modern upbringing and education are determined.

Keywords: maieutics, Socrates, rhetoric, dialogues

1. UVOD

U ovom radu proučava se Sokratova metoda majeutike kao jedna od mogućih metoda poučavanja u današnjem odgoju i obrazovanju. U uvodnome dijelu upoznat ćemo se sa samom metodom majeutike. U drugom poglavlju nalaze se podaci o Sokratu, njegovom životu, uvjerenjima i djelovanju. U 3. dijelu rada nalazi se analiza Platonove knjige „Gorgija“ u kojoj su sadržani konkretni primjeri metode majeutike vidljivi kroz razgovore Sokrata i sofista o retorici. U 4. poglavlju, razmatraju se razlike između današnjeg odgojno – obrazovnog sustava i odgoja i obrazovanja koje provodi Sokrat. U završnom dijelu, razmatraju se mogućnosti primjene načela Sokratove metode umjesto primjenjivanja metoda poučavanja koja priliče tradicionalnom načinu poučavanja. Također, u završnom djelu istaknuti su različiti ciljevi koje ima odgoj i obrazovanje sada i odgoj i obrazovanje primjenjivanju kojega je težio Sokrat.

Riječ majeutika dolazi od grčke riječi maieutics (u prijevodu – primaljstvo/primaljska vještina), što se u kontekstu Sokratove metode odnosi na porađanje (izvlačenje kao djeteta iz majke) istine koja je već prisutna u svakom pojedincu metodom raspravljanja i zaključivanja. Sokratova metoda spoznaje - dijaloška metoda - označava kretanje (istraživanje) u području mišljenja usuglašavanjem različitih stavova. Sokratu je bitna samospoznaja kao cilj dijalektike i spoznajna kategorija. Ostvarenje tih ciljeva nije postizao držeći monologe pred ljudima niti je imao čvrsto izgrađen sustav u svrhu postizanja tog cilja, već se služio dijalektikom – osobnom metodom raspravljanja. Njegova metoda sastoji se u tome da kroz razgovore pronalazi i osvještuje proturječnosti u shvaćanjima i tvrdnjama ljudi te im ukazuje pritom na prividno znanje kako bi se moglo krenuti putem otkrivanja istine (Zorić, 2008). Sokrat je smatrao kako je istina opća (jedna za sve) te je tragao za onim općim u pojedinačnom. Također, smatrao je da je istina već prisutna u svakom čovjeku i svojim je razgovorima pomagao ljudima da dođu do te istine, ne namećući svoje stavove (naprotiv, Sokrat se pravio da ne zna ništa o predmetu raspravljanja), već postavljajući pitanja koja sugovornika tjeraju na promišljanje i uvid u postojeće proturječnosti u vlastitim shvaćanjima (Polić, 1993).

Prvi korak Sokratove metode bila je “ironija”. Sokrat bi govorio ono što zapravo ne misli i usmjerenim pitanjima bi izazvao obrat u dijalogu, kada bi sugovornik ono što je na početku mislio pronašao nesigurnim, suočio se s vlastitim neznanjem i stekao poštovanje prema znanju (Kalin, 1990).

Upravo ironijom Sokrat metodički pročišćuje teren za istraživanje odbacujući proturječnosti u tvrdnjama sugovornika. Sokrat zahtijeva od svojih sugovornika kratke i precizne odgovore na postavljena pitanja koja promišljeno formulira kako bi sugovorniku ukazao na nedosljednosti u njegovim tvrdnjama (Zorić, 2008).

Prvim korakom u Sokratovoj metodi – ironijom – Sokrat dovodi sugovornika do saznanja da ništa ne zna, a upravo tu svijest o neznanju smatra prvim korakom ka otkrivanju istine. Sokrat je isticao važnost ponavljanja raspravljanja jer svijest o neznanju nije cilj raspravljanja, već predstavlja prekid do sljedećeg ponovnog raspravljanja. To raspravljanje se produljuje dok se ne dođe do znanja, odnosno porađanja znanja – majeutike. (Zorić, 2008).

Majeutikom se u planski vođenom razgovoru dolazi do definicije određenoga pojma od koga su pošli u raspravu. S logičkog gledišta, možemo primijetiti da se u ovom procesu provodi induktivni postupak – postupak zaključivanja od pojedinačnog prema općem. Sokrat je mnoge ispitivao o određenim pojmovima te tako tražio ono opće u njihovim odgovorima ne bi li došao do konačne definicije određenog pojma (Kalin, 1990).

2. O SOKRATU

2. 1. Antropološko razdoblje antičke grčke filozofije

Sokrat pripada antropološkom razdoblju Antičke grčke filozofije koje počinje sredinom 5. stoljeća kada se filozofija s usmjerenja na kozmos usmjerava na pitanja čovjeka te središtem zanimanje postaju etička pitanja vrline, prava, običaja, zakonitosti i odgoja (Kalin, 1996). “Antropologija nastoji proučiti osebjnu bit ljudskog bića. Čovjek je doista od početka filozofije bio filozofski problem, pa neki upravo zato antropologiju smatraju temeljnom filozofskom disciplinom” (Kalin, 1990, str. 17).

O pitanju postojanja nečeg što je opće vrijedno i što bi važno neovisno o vremenu, kraju i ljudima imaju, a što je ujedno i opće pitanje tog razdoblja, postoje dva proturječna mišljenja. S jedne strane, sofisti (koji su subjektivni i nepouzdati te vode relativizmu i skepticizmu) poriču postojanje nečega takvog – opće vrijednog, dok je s druge strane Sokrat uvjeren u postojanje općih načela i istine koja bi vrijedila za sve (Kalin, 1996).

Što se tiče društveno-imovinskih prilika tog razdoblja, Atena sredinom 5. stoljeća postaje središte grčke kulture, no usprkos pravnoj jednakosti građana u demokraciji, sve su izrazitije velike imovinske razlike. “Duboke i brojne socijalne promjene, prevrati i previranja, izmjene pravnih struktura poredaka uz prisutne suprotnosti demokracije, aristokracije, oligarhije i tiranije nameću pitanje relativnosti pravnih odredbi, posebno pitanje odnosa tradicijom utemeljena običajnog prava i onog što ga propisuje čovjek suvremenik” (Kalin, 1996, str. 80). Ovakva situacija Sokrata i dovodi do strahovanja zbog opadanja morala svojih sugrađana koji ne teže razboritosti i vrlini već bogatstvu i zadovoljstvima (Kalin, 1996).

2.2. Sokratov život

Sokrat je rođen početkom 469. godine pr. Kr. u atenskom predgrađu Alopeke, udaljenom pola sata od Atene, na padinama Likabeta, u obitelji srednjeg staleža (De Crescenzo, 1986). Sokrat nije težio za novcem, iako je bio siromašan. Otac mu je bio kipar pa se tako i on bavio kiparstvom, ali samo kako bi preživio (Polić, 1993). Sokrat nije bio profesionalni učitelj, bio je “potpuni amater (franc. amateur = ljubitelj). Ne nevježa i neznalica, koji se filozofijom i odgojem bavi povremeno i površno da bi prikratio dosadu, već istinski mislilac i odgajatelj koji se u potpunosti i strasno predao jednoj djelatnosti” (Polić, 1993, str. 31). Nije imao vlastitu školu niti je kome formalno bio učitelj, no njegove učiteljske ambicije su bile veće nego kod bilo kojega profesionalnog učitelja jer se smatrao učiteljem i odgajateljem svih građana (Polić, 1993). “Htio je da svi dođu – prema njegovom mišljenju - do pravog puta “ (Polić, 1993, prema 5. Bošnjak, B/1978; str. 87). “Stoga je Sokrat smatrao svojim glavnim zanimanjem da odgoji sebe samog i svoje sugrađane za ozbiljno samoispitivanje” (Polić, 1993, prema 48. Windelband, W./1988; str. 121). Inače, Sokrat je bio jedna od najpopularnijih ličnosti cjelokupne povijesti, a iza sebe nije ostavio nikakvog pisanog traga te je tako ostao veliki problem za povjesničare filozofije, a jedini izvori koji nam govore o njegovu djelovanju su njegovi učenici (De Crescenzo, 1986). Također, za razliku od ostalih učitelja, uopće nije putovao. Štoviše, nije nikada napustio svoj grad (Kalin, 1990). Mladež je bila oduševljena Sokratom i željna slijediti ga zbog njegova načina učenja koje je bilo zanimljivo i duhovito, iako mu šala nije bila cilj. Tražeći istinu i tjerajući u škripac Sofiste i ugledne atenske građane te suprotstavljajući se demokraciji, mnogima se i zamjerio (Kalin, 1990). “Pod optužbom da ne vjeruje u bogove u koje vjeruje država i kvari a mladež, osuđen je, ali ne na smrt. Prema atenskim zakonima, mogao je platiti novčanu kaznu ili otići u inozemstvo. Ali to bi značilo priznanje krivice i stoga je on odbio da to učini” (Polić, 1993, str. 38). U državi koja negira postojanje ikakvoga višeg uma, savjesti i čestitosti iznad prava koje sama država priznaje, Sokratova savjest se protivila sudskoj presudi i pred sudom svoje savjesti on se oslobodio odgovornosti. Nije se htio poniziti pred narodom i moliti za oprost kazne, pa je stoga osuđen na smrt jer nije priznao veličanstvo naroda, a ne zbog prijestupa za koje je bio optužen (Polić, 1993, prema Hegel, 1964).

Na kraju Sokrat ispija vrč otrova koji mu je bio namijenjen te odlazi dostojanstveno stojeći iza svojih uvjerenja i djelovanja.

2.3. Sokratova uvjerenja

Relativizmu i skepticizmu sofista koji naglašavaju potrebu za subjektivnom slobodom prema čemu čovjek treba uvažavati samo ono što on osobno uviđa na osnovu svojega mišljenja te njihovom analitičkom mišljenju, Sokrat se suprotstavlja stvaralačkim umom i svojim dogmatičnim uvjerenjem. Pretpostavlja istinu kao ono što je opće i što je moguće spoznati, a kako vjeruje da je istina već prisutna u svakome od nas, njegovo geslo je: Spoznaj samoga sebe (Polić, 1993). “Sokratov princip jeste to da čovjek mora da dođe do istine sam od sebe, da on u samome sebi ima da nađe što je njegova namjena, što je njegova svrha, što je krajnja svrha svijeta, što je istinito, ono što postoji po sebi i za sebe” (Polić, 1993, prema 16. Hegel, G.V.F./1964; str 41). “Njegova misao suprotstavlja se prije svega subjektivizmu i relativizmu sofista nastojeći da iznađe u mnoštvu i različitostima ono što je općevažeće, u promjenljivosti raznolikih čulnih privida, u nesigurnosti i slučajnosti pojedinačnoga mnijenja ono što je stalno, nepromjenljivo, sigurno, zasnovano na logičkoj nužnosti” (Zorić, 2008, str. 29). “Znanje i spoznaja mogući su za nj samo o etičkim pitanjima! Tražeći znanje – ono što vrijedi za sve – našao ga je u pojmovima, spoznaji onog općeg. Tako je on prvi odredio bit mišljenja kao spoznaju općeg – pojmovnu spoznaju” (Kalin, 1990, str. 40). “Mjera svega za čovjeka jest umni vid, mišljenje, spoznaja, istina, točno poznavanje stvari” (Kalin, 1990, str. 39). “Filozofija po Sokratu počinje tada kad čovjek nauči sumnjati, a posebno onda kada počne sumnjati u vlastite dogme i očite činjenice” (Vučina Zorić, 2008, str. 29). Sam Sokrat je izjavio kako “zna da ništa ne zna” (izjava koja predstavlja svijest o neznanju prvim korakom ka otkriću istine) te time dao do znanja da je spreman učiti od drugih i da je otvoren za proces međusobnog učenja kroz dijaloge. Učenje je smatrao obostranom potrebom subjekata odgojnog procesa (odgajanika i odgajatelja). Govorio je kako istinu ne posjeduje već traga za njom. Sokrat je vjerovao da onaj tko čini sebi loše, čini to jer ne zna što je dobro te da ne bi to činio kada bi znao što je za njega dobro, a iz njegova stava o istini kao jednoj i općoj proizlazi zaključak da ne može za nekoga biti dobro što je za drugoga loše. Uvid i spoznaju smatrao je preduvjetom vrline (Polić, 1993). Upravo u toj vrlini je vidio smisao života, a vrlina uključuje poštovanje zakona, umjerenost, samokontrolu, usavršavanje (Kalin, 1990).

3. PLATON “GORGIJA”

Gorgija je jedna od knjiga dijaloga napisanih od strane Platona, Sokratova učenika, koji ga je do kraja života štovao i svoje stavove iznosio kroz lik Sokrata – glavne ličnosti njegovih djela. Knjiga se sastoji od 83 poglavlja dijaloga između Sokrata koji oštro kritizira postojeće stanje u državi i sofista – Gorgije, Pola i Kalikla – profesionalnih poučavatelja vještine govorništva (retora). Glavna tema rasprava u *Gorgiji* jest upravo retorika - vještina govorništva (kojoj se Sokrat suprotstavlja filozofskim načinom života), njezina definicija, moć, funkcija, korist i vrijednost. Također, raspravlja se i o moralnim vrijednostima, pravednosti i nepravednosti, ljepoti i ružnoći, umjerenosti spram razuzdanosti, strastima i važnosti njihove kontrole, razlici između ugodnoga i dobrog, funkciji kazne te glavnom istinskom cilju državnika – kako učiniti građane boljima (Platon, *Gorgija*). Ovi dijalozi su konkretan primjer primjene metode majeutike.

3.1. Sokrat i Gorgija - definiranje pojma „retorika“ – postupak majeutike

Prije same rasprave o retorici, Sokrat suprotstavlja retoriku dijalektici (argumentiranom vođenju razgovora) jer od Pola ne dobiva odgovor na postavljeno pitanje: „Koja je to vještina kojom se Gorgija bavi?“, već dobiva odgovor kakva je ta vještina - najljepša, te stoga Pola naziva retorom. Nadalje, postavlja pravila karakteristična za vođenje rasprave metodom majeutike: „Da li si sad spreman, Gorgija, da do kraja sačuvaš ovaj oblik razgovora, postavljanjem pitanja i davanjem odgovora, a da dugačka raspravljanja kojima je Pol bio otpočeo, ostavimo za drugu priliku“ (Platon, *Gorgija*, str. 77).

Kroz daljnji razgovor, Gorgija i Sokrat dolaze do definiranja pojma retorike. Gorgija sebe smatra retorom koji je sposoban i druge učiniti retorima. Za početak je potrebno utvrditi čime se retorika bavi, a Gorgija tvrdi kako se bavi govorima i kako se njezino cijelo djelovanje svodi na govor te je definira kao savršenstvo u govoru, no ipak, iako priznaje njihovo postojanje, retorikom ne naziva ostale djelatnosti čije djelovanje se svodi na govorenje, a koje imaju veze sa određenim područjem (npr. računanje, aritmetika i kockanje), jer se retorika bavi onim najvećim i najboljim od svih ljudskih stvari. Sokrat ovdje pronalazi manjkavost u Gorgijinoj tvrdnji i podsjeća ga na zdravice u

kojima se nabrajaju dobra te se u njima govori kako je „najbolja stvar zdravlje, da je druga za njim ljepota, a treća je, kao što kaže pjesnik zdravice, bogatstvo stečeno bez prevare“ (Platon, 1968, str. 81). Stoga ga upozorava kako bi se protiv njegove tvrdnje mogli pobuniti tvorci ovih dobara: doktor koji ljude čini zdravima, a zdravlje je najveće bogatstvo, učitelj gimnastike koji čini ljude snažnima i trgovac koji stvara bogatstvo (Platon, 1968).

Gorgija mijenja svoju definiciju i retoriku sada naziva uvjeravanjem – najvećim dobrom koje ljudima daje najveću slobodu i ujedno vlast nad ostalima. Pod time podrazumijeva da je dobar govornik u stanju suce, gradsko vijeće i bilo koji skup koji se sastoji od ljudi uvjeriti u bilo što god želi, kao i da tom sposobnošću može i ljekara i učitelja gimnastike i trgovca načiniti robom spram njega koji ima sposobnost uvjeravanja mase ljudi. Sokrat pronalazi nedostatke i ovoj definiciji i zanima se za to je li retorika jedina vještina koja stvara uvjerenja ili to pak čine i ostale vještine poput matematike, jer poučavanje stvara uvjerenja, a nakon pitanja o tome, dolazi do ponovljene korekcije Gorgijine definicije. Sada Gorgija priznaje da se retorika javlja na sudovima utvrđujući ono što je pravedno, a što nepravedno te da retor ne mora nužno istinski znati o čemu govori već samo uvjeriti, odnosno stvoriti vjerovanje, a ne znanje o pravednome i nepravednome, a da će, i unatoč tome što ne zna ništa o određenom području (npr. medicini), imati veću moć od ljekara pred gomilom ljudi (onima koji ne znaju) samo zato jer je dobar govornik (Platon, 1968).

Još jedna od proturječnosti sugovornika na koju Sokrat upozorava jest ta da Gorgija prvo tvrdi da učitelj retor nije kriv ukoliko netko od njegovih učenika zlouporabi moć retorike, a zatim ipak priznaje da retor mora znati što je pravedno te pogrešno pristaje na Sokratovu tvrdnju da pravedan čovjek (pravedan retor) neće željeti raditi nepravedno. Sokrat ga upozorava na nedosljednosti u njegovim tvrdnjama i podsjeća na ono što je prethodno rekao (učitelj nije kriv ukoliko netko od njegovih učenika zlouporabi moć retorike) (Platon, 1968).

Postavljanjem pitanja na osnovu uočavanja nedostataka u Gorgijinim definiranjima retorike, Sokrat navodi sugovornika na višestruku korekciju izrečenih tvrdnji i dublje promišljanje o njima, pritom ne namećući svoje mišljenje već propitujući detalje svake sugovornikove tvrdnje i usmjeravajući sugovornikove pažnje na nedosljednosti u njima u svrhu otkrivanja istine.

Sokrat iznosi svoje mišljenje o retorici kao laskanju – dijelom državničke vještine i smatra je ružnom i produktom izvježbanosti i iskustva jer ne razumije istinski ono o čemu govori već teži tome da stvori ugodu i pridobije one koji također ništa ne znaju pa pristaju na ono što im retorika

govori kao na istinu. Retoriku koja se uvlači u pravosuđe kao laskanje koje ništa ne razumije uspoređuje odnosu medicine i kuharstva (koje se uvlači u medicinu tvrdeći da poznaje najbolja jela za tijelo, a teži samo za time da stvori ugodu ljudima umjesto stvaranja istinskog dobra) (Platon, 1968).

3.2. Sokrat i Pol – rasprava o moći te činjenju i trpljenju nepravde

Sokrat iznosi tezu kako je moć koju posjeduju tirani i govornici najmanja jer oni rade ono što im izgleda da je najbolje, a ne ono što zaista žele, a Polu “raditi ono što što izgleda da je najbolje” znači imati veliku moć. Sokrat provjerava da li Pol misli da je dobro ako čovjek koji je lišen zdrava razuma radi ono što mu izgleda najbolje i da li to naziva „imati veliku moć“. Pol mijenja svoje mišljenje i odgovara negativno. Metodom indukcije dolaze do zaključka da Pol smatra da je imati moć dobro, a nasuprot tome da je zlo činiti što hoćeš ako si lišen zdrava razuma (odnosno ne razumiješ što zaista govoriš – retori – prema tome je njihova moć najmanja, a ono što čine, čine radi dobra – konačnog ishoda- moći, a ne zato jer to žele činiti). Pol se složio i sa Sokratom i oko toga da tirani koji su na vlasti imaju mogućnost ubijati i proganjati ljude iz države (što je štetno za njih same) samo zato jer bi od toga mogli oni sami imati nekakvu korist, a ne zato jer žele ubijati te da se stoga ne može za te ljude reći da su svemoćni, ukoliko uzme u obzir vlastito priznanje da je velika moć nešto dobro (Platon, 1968).

Nadalje, Pol i dalje smatra da treba zavidjeti čovjeku koji je u mogućnosti činiti što ga je volja po pravdi ili po nepravdi, a Sokrat ga upozorava da takvim ljudima nema zbog čega zavidjeti već ih treba žaliti ukoliko ubije nekoga po nepravdi jer je čovjek koji to učini nesretan. Ukoliko i ubije nekoga po pravdi, ne treba ga sažalijevati, ali ni zavidjeti mu. Sokrat svakako smatra da je manje nesretan čovjek koji trpi nepravdu nego onaj koji je čini te da je činiti nepravdu najveće zlo i sam nikada ne bi pristao biti tiranin. Pol ne bi radije trpio nego činio nepravdu i želio bi biti tiranin i raditi što mu padne na pamet. Pokušava dokazati da činjenje nepravde dovodi do sreće uzimajući za primjer čovjeka koji je trebao biti rob, ali je počinio velike nepravde i ubojstva te se domogao kraljevskog prijestola. Ovoga čovjeka Pol smatra sretnim, a Sokrat se ne može složiti s njime jer nepravedne ljude smatra nesretnima bez ikakvih iznimaka te optužuje Pola da njegovo mišljenje

želi pobiti retorikom bez ikakvih dokaza i da bi takvim opovrgavanjem možda i mogao pridobiti druge ljude, ali ne i njega (Platon, 1968).

Još jedno od suprotstavljenih mišljenja Sokrata i Pola jest mišljenje o bivanju kažnjenim za nepravdu koju počinješ. Pol smatra kako je čovjek koji ne pretrpi kaznu za nepravdu sretan, dok Sokrat smatra kako je manje nesretan čovjek koji pretrpi kaznu za učinjenu nepravdu jer zaslužena kazna predstavlja lijek za dušu i ona poslije toga postaje bolja (Platon, 1968).

3.2.1. Priznanje da je činiti nepravdu gore nego trpjeti je – postupak majeutike

Metodom majeutike Sokrat navodi Pola da ipak porodi istinu iz sebe i prizna da je činjenje nepravde ružnije i gore od trpljenja iste, što je vidljivo u sljedećem primjeru.

Pol odgovara kako je veće zlo trpjeti nepravdu, ali da je ružnije činiti je (ali ne i gore jer lijepo i dobro, a ni zlo i ružno ne smatra identičnim). Također odgovara kako lijepima smatra stvari koje izazivaju korist ili zadovoljstvo, a ružnima jer izazivaju bol ili štetnost, a ružnoća ili ljepota stvari veća je ovisno o tome u kolikoj mjeri u njoj prevladava ono što izaziva. Sokrat podsjeća pola na njegovu prethodnu tvrdnju da je veće zlo trpjeti nepravdu nego nanositi je, a da je činiti nepravdu ružnije jer u njoj prevladava bol i štetnost. Složili su se i oko toga da činjenje nepravde nasuprot trpljenju ne nadmašuje bolom, ali nadmašuje štetnošću (lošem) iz čega proizlazi da bi činjenje nepravde bilo gore od trpljenja iste. Prethodno su se složili i da je lošije. Sada su potvrdili Sokratovu tezu da bi svi radije trpjeli nepravdu nego je činili jer je to lošije i gore, a Pol priznaje Sokratu da je u pravu (Platon, 1968, str. 16-17).

3.2.2. Korisno je biti kažnjen za svoje grijeh – postupak majeutike

Pol odgovara potvrdno na tvrdnje da je sve što je pravedno ujedno i lijepo te da u svakoj radnji postoji onaj koji čini i ono što ili onaj tko trpi to činjenje, kao i da trpljenje točno odgovara djelovanju (npr. ako netko nešto pali, postoji ono što je spaljeno). Sasvim je jasno da pretrpjeti kaznu znači nešto trpjeti od onoga koji kažnjava, odnosno čini. Ukoliko netko nekoga kažnjava

pravedno, to je lijepo, kako su se prethodno složili. Isto tako, ukoliko je netko pravedno kažnjen, to je također lijepo, iz čega proizlazi da je dobro biti kažnjen za svoje grijeh jer je lijepo ono što je dobro i korisno. Biti kažnjen predstavlja korist za dušu koja se na taj način oslobađa zala duše – nepravdnosti, neznanja i kukavičluka, a zla duša nadmašuje sva ostala zla štetnošću i opakošću te je tako najružnija od svega. Sugovornici se slažu u tome da su nepravda, razuzdanost i ostale slabosti duše najveća zla. Iako bolesnici ne uživaju u kazni, kazna je i dalje korisna. Uspoređujući utjecaj kazne na nepravednu dušu s utjecajem medicine na bolesno tijelo, Pol i Sokrat dolaze do zaključka da je kazna jedino što može pomoći grešnom čovjeku, a najgore živi čovjek koji čini nedjela i ne oslobađa se njih bježeći pred kaznom – takvi su tirani, retori i vlastodršci. Sokrat podsjeća Pola na njegovu priču o sretnom nepravednom kralju, nakon čega Pol mijenja svoje mišljenje i priznaje da je taj kralj zaista nesretan čovjek. Dolaze do zaključka kako je biti nekažnjen zbog činjenja nepravde najveće zlo (Platon, 1968).

3.2.3. Zaključak o koristi retorike

Na osnovu dosadašnjih zaključaka, Sokrat i Pol izvode zaključke o koristi retorike. Ukoliko čovjek počini nepravdu ili bilo kakav grijeh, potrebno je da što prije ode na sud kako bi mu bila određena kazna koja će mu pomoći izliječiti dušu i spriječiti ga od vječnog zla duše, jer tko ne odsluži svoju kaznu, izlaže se opasnosti neizlječivosti duše. Prema tome, ukoliko se retorikom služimo kako bismo sebe, svoje bližnje ili drage nam ljude razriješili kazne za počinjeni grijeh, retorika nema nikakve koristi. Čak štoviše, tada je vještina retora štetna za ljude koje brani. Iako je kazna teška za izdržati, svejedno čovjek treba biti hrabar i za svoje dobro ili dobro onoga koji je pogriješio, zatražiti kaznu i pretrpjeti sve što je potrebno. Stoga se retorika služi za otkrivanje nepravde i zla, a za čovjeka koji ne čini nepravdu, ona nema nikakve koristi. Pol priznaje da mu je ove tvrdnje teško prihvatiti, ali da se slaže sa Sokratom jer je, sudeći po dosadašnjim zaključcima, tako (Platon, 1968, str 125-127).

3.3. Sokrat i Kalikle

Kalikle, pošto je bio prisutan dosadašnjim raspravama, izražava svoje čuđenje Sokratovim tvrdnjama te govori da, ako je istina što on govori, onda cijeli svijet radi baš suprotno od onoga što treba. Sokrat izaziva Kalikla da opovrgne filozofiju, jer upravo ona govori ono do čega su kroz dosadašnje razgovore došli i upozorava ga da dok god ne opovrgne ono što filozofija govori, ni on sam neće prestati govoriti. Filozofija govori uvijek isto, dok ljudi svoja mišljenja prilagođavaju i mijenjaju kako bi ono što govore drugima bilo po volji (Platon, 1968).

Kalikle optužuje Sokrata da je demagog, odnosno da zastupa narod koji i donosi zakone te da je zbunio Gorgiju i Pola govoreći o onome što je ružno pred zakonom, a ne po prirodi, a da su njih dvojica iz svoje skromnosti potvrdno odgovorila na njegove tvrdnje. Kalikle smatra da je po prirodi pravedno da jači i bolji ima više i posjeduje vlast nad slabijima, a da je ružnije podnositi nepravdu nego je činiti. Također, upozorava Sokrata da se okani filozofije jer je ona stvar za djecu i ne priliči starijem čovjeku da se njome bavi jer filozofi ne znaju kako govoriti s ljudima i ne poznaju ljude i nisu sposobni za ništa što je plemenito i lijepo već postaju kukavice. Sokrat odgovara Kaliklu kako on raspolaže sa tri osobine: znanjem, dobronamjernošću i iskrenošću te da će mu stoga biti drago raspravljati s njim, a ono oko čega se njih dvojica slože, da će biti dovoljno ispitana istina (Platon, 1968).

3.3.1. Rasprava o boljem, jačem i snažnijem

Sokrat: „Nego, ponovi mi sad još jednom iz početka kako, po tvom i Pindarovom mišljenju, stoji s pravednošću koja odgovara prirodi? Da moćniji silom otima imanje od slabijih i da bolji vlada nad gorima i da plemenitiji ima više od običnog građana? To je tvoje shvaćanje o pravdi, zar ne, i jesam li dobro zapamtio?“ (Platon, Gorgija, str. 135). Kalikle odgovara potvrdno. Sokrat ispituje Kalikla smatra li da su bolji, jači i moćniji jedno te isto i da li slabiji treba slušati jačega. Kalikle tvrdi da je to isto. Već pri samome početku rasprave, Sokrat počinje hvatati Kalikla u zamku pitajući ga je li mnoštvo po prirodi jače od pojedinca i zar nije maloprije tvrdio kako gomila donosi zakone. Kalikle potvrđuje. Prema Kaliklovom stavu kako su bolji, jači i moćniji jedno te isto, tada su zakoni gomile djelo jačih, a samim time i boljih te su po prirodi dobri. Većina ljudi misli kako

je pravda u jednakosti, iz čega proizlazi da, osim zakona, i priroda potvrđuje da je ružnije činiti nepravdu nego je trpjeti, a da je pravda u jednakosti, što opovrgava Kaliklovo mišljenje da su priroda i zakon suprotni (Platon, 1968, str. 135-137).

Kalikle mijenja mišljenje. Ne smatra da je gomila robova bolja od njega samo zato jer je fizički jača. Sada tvrdi da su bolji oni koji su sposobniji. Na Sokratovo pitanje da li misli da je bolji mudriji, odgovara potvrdno. Također se slaže i sa time da je jedan razuman čovjek jači od mnoštva drugih koji ga u tom slučaju trebaju slušati te da jači treba imati više od ostalih, ali na pitanje čega taj netko (sposobniji) treba imati više, nema odgovor. Protivi se tome da je spretan i sposoban seljak ili obućar bolji od ljudi koji dobro upravljaju državom i imaju hrabrost i sposobnosti izvršiti ono što žele i time se ponovno upliće u proturječnost vlastitih tvrdnji (Platon, 1968, str. 137-140).

3.3.2. Rasprava o razuzdanosti i umjerenosti

Sokrat upozorava Kalikla da stalno mijenja mišljenje te sada jače i bolje označava kao hrabrije i naposljetku dobiva odgovor da Kalikle razumnima i hrabrima smatra one koji upravljaju državom te da upravo njima priliči da imaju više od ostalih. Sokrat upita Kalikla smatra li da su oni zaista vladari i da imaju vlast nad samim sobom i požudama i strastima u sebi ili smatra da to nije potrebno (Platon, 1968).

Kalikle smatra da čovjek koji želi živjeti pravim životom treba udovoljavati svojim strastima do najvećih granica i biti hrabar i sposoban zadovoljiti ih kada dosegnu svoj vrhunac jer ne postoji veća sramota od toga da čovjek koji ima priliku biti na vlasti, živi skromno. Izjavljuje kako su neumjerenost, razuzdanost i sloboda prava radost i dobrota, ukoliko osoba raspolaže sa dovoljno sredstava kojima će zadovoljiti potrebe (Platon, 1968).

Sokrat izražava želju da Kalikle promijeni svoje mišljenje i prikloni se umjerenom i urednom životu te bude zadovoljan sa onime čime raspolaže, umjesto da neprestano traži i želi što je više moguće. Smatra da ljudi koji pretjeruju u zadovoljenju vlastitih strasti zapravo nikada nisu mirni i zadovoljni jer postanu proždrljivi (Platon, 1968).

Kalikle smatra da je sreća u ispunjenju vlastitih želja i zadovoljstava. Sokrat mu postavlja pitanje da li misli da čovjek koji ima svrab ima ugodan život ako ima priliku da se češe, na što Kalikle odgovara potvrdno. Slijedi pitanje o tome misli li da ako je takav život ugodan, da je u tom slučaju i sretan, na što Kalikle odgovara također potvrdno. Nakon ovog pitanja, Sokrata zanima misli li sugovornik da jednako sretno žive i bludnici koji zadovoljavaju svoje želje. Kalikle govori Sokratu kako bi se trebao stidjeti što razgovor svodi na stvari poput ovih, ali i dalje tvrdi da su „ugodno“ i „dobro“ isto i ne pravi razliku između dobrih i loših zadovoljstava iako tako govori samo kako bi ostao pri svojoj prvoj tvrdnji (Platon, 1968).

Sokrat kroz razgovor osvještava postojanje suprotnosti na primjerima sreće i nesreće, zdravlja i bolesti, brzine i sporosti te dolaze do zaključka da čovjekovo iskustvo ne može u isto vrijeme biti dobro i loše, već da se ta dva iskustva smjenjuju jedno s drugim. Kroz pitanja o gladi, žeđi dolaze do zaključka da su te potrebe odnosno želje same po sebi nelagodne, ali da zadovoljenje tih želja putem pijenja i jedenja sa sobom donosi ugodu te se tako ta dva stanja odvijaju na istom mjestu i u isto vrijeme. Kalikle se slaže da čovjek ne može biti sretan i nesretan u isto vrijeme, ali može osjećati nelagodu (žeđ) i ugodu (zbog pijenja) u isto vrijeme iz čega proizlazi da osjećati ugodu i osjećati se dobro nije isto, kao ni osjetiti neugodu i osjećati se loše. Također, slažu se i oko toga da zadovoljstvo (pijenje) prestaje čim prestane i nelagoda (žeđ) – dvije suprotne stvari u ovom slučaju nestaju zajedno, ali dobro i loše (također dvije suprotne stvari) ne nestaju zajedno jer su po prirodi različite, stoga dobro ne može označavati isto što i ugodno (Platon, 1968).

Sokrat dalje zapitkuje Kalikla o tome mogu li i nerazuman i razuman čovjek, plašljivac i hrabar biti sretni i žalosni u jednakoj mjeri, na što Kalikle odgovara potvrdno. Svi se raduju jednako – i dobri i loši. Kalikle dobrim ljudima smatra razumne i mudre (iako dobrima smatra i ljude u kojima je prisutno nešto dobro, npr. radost), a lošima plašljivce i nerazumne (također lošima smatra i ljude u kojima je prisutno nešto loše, npr. žalost), a kako su utvrdili u prijašnjem razgovoru, i razumni i nerazumni ljudi mogu osjećati radost i žalost u jednakoj mjeri. Prema tome, ukoliko su dobro i ugodno jednaki (kao što je Kalikle tvrdio), tada ne postoje dobri i loši ljudi jer svi osjećaju ugodu i neugodu i svi bi bili jednako dobri i loši (Platon, 1968).

Kalikle naposljetku priznaje da razlikuje bolje i gore uživanje, odnosno ono koje čini nešto dobro i korisno od onoga koje čini nešto loše i štetno. Stoga čovjek treba birati ona zadovoljstva i patnje koje izazivaju dobro. Slažu se i s time da čovjek mora sve raditi radi dobra, čak i ugodno,

a ne dobro zbog ugodnog (Platon, 1968). Sokrat je smatrao vrlinu jednom od najvećih vrijednosti.

3.3.3. Sokrat potiče zaključivanje o tome treba li živjeti kao retor ili kao filozof

Kalikle smatra da je za prepoznavanje dobrog uživanja potreban stručnjak. Sokrat podsjeća na svoje tvrdnje s početka razgovora s Polom, o djelatnostima koje teže isključivo ugodi i rezultat su iskustva (kuharstvo, uljepšavanje), a koje ne znaju zaista što je dobro i loše te o djelatnostima koje zaista razumiju što je dobro, a što loše i bave se proučavanjem (medicina, gimnastika) (Platon, 1968).

Da li treba prihvatiti način života koji njeguju retori i imati mjesto u državnoj upravi ili se treba okrenuti filozofiji? Kako je definirano da postoji nešto kao dobro i nešto kao ugodno, a da to dvoje nije isto, Sokrat traži Kalikla da se složi s time da i za jedno i za drugo postoji određen način stjecanja. Jednako kao i za tijelo, za dušu također postoje 2 vrste djelatnosti – one koje istinski brinu o dobru duše (misli na filozofiju) i one kojima nije stalo do dobra duše već samo do uživanja i toga da se sviđa nekome (misli na retoriku). Kalikle se slaže s ovime (Platon, 1968).

Kalikle se slaže s time da tragedija i poezija služe samo tome da bi se ljudima sviđele i odbijaju ljudima reći ono što je ružno i štetno, koje ljudi ne žele čuti, ali bi im bile korisne. Kada bismo poeziji i tragediji oduzeli melodiju, ritam i metar, jedino što ostaje jest govor upućen masama ljudi, a takav govor je upravo retorika (Platon, 1968).

Sokrat na osnovu dosadašnjih razgovora dovodi sugovornika do priznanja o (ne)vrijednosti retorike i onoga čime se ona bavi. „Sokrat: Eto, i tako nas dvojica pronađosmo onu vrstu retorike koja se obraća skupu ljudi, žena i djece, slobodnih i robova; to je retorika koju ne cijenimo baš mnogo jer tvrdimo da je ona ulagivanje.

Kalikle: Tako je“ (Platon, Gorgija, str. 158).

Postoje dvije vrste retorike: ona koja ljudima govori i ono što im se možda ne sviđa, ali govori zbog dobra njihove duše i ona druga vrsta koja služi samo da bi se sviđela ljudima. Sugovornici su u nemogućnosti pronaći ijednog državnika koji je bio dobar retor jer bi takav neprestano brinuo

o tome da ljudi pronađu harmoniju i sklad u sebi jer je to ljepota duše koja se razlikuje od razuzdane i neskladne (ružne) duše (Platon, 1968). Kao što zdravim nazivamo tijelo u kojem vlada harmonija i sklad, tako redu i harmoniji u duši odgovara zakon koji čini ljude dobrima i u tome je bit pravednosti i umjerenosti. Stoga, dobar državnik bi sve svoje snage trebao usmjeriti na to da se ljudi riješe svih zala duše, odnosno uskraćivati im (kažnjavati ih) stvari za kojima žude kako bi se njihova duša popravila. Kalikle odustaje od rasprave (Platon, 1968).

Sokrat sam izvodi zaključke s kojima su se njegova 3 sugovornika u prethodnim razgovorima složili. Umjerenost, pravednost, pobožnost i hrabrost odlikuje dobru dušu. Nepravedan čovjek treba pretrpjeti kaznu da bi njegova duša postala dobra, a nakon toga, treba paziti da njegova duša ostane umjereni i dobra i ne smije se prepuštati strastima. Također, utvrdili su da je nepravda najveće zlo i da je ružnije činiti nepravdu nego je trpjeti. Kalikle se naposljetku složi s tvrdnjom da je obrana koja ne može pomoći čovjeku da se riješi zla duše najveća sramota (Platon, 1968).

Kako bismo izbjegli činjenje i trpljenje nepravde, moramo posjedovati određenu snagu i vještine. Sokrat smatra da državnih koji čini nepravdu, ne čini to zato jer to želi već to čini iz neznanja. Prema tome, potrebno je da njeguje vještine i znanja koja će mu pomoći biti dobrim državnikom. Pokreće se pitanje oko toga što je potrebno da čovjek izbjegne trpljenje nepravde. Zaključak je da mora biti jednakog karaktera kao i oni koji su na vlasti kako bi bio pošteđen i sačuvan bilo kakvog trpljenja nepravde te stoga mladi ljudi koji žele biti na nekom položaju u državi, trebali bi se prikloniti načinu razmišljanja i djelovanja kakvog imaju ljudi na vlasti (tirani). Kalikle se slaže s ovom tvrdnjom i govori da bi, onaj koji se ne slaže s ljudima na vlasti mogao biti ubijen od strane pristalica tirana. Sokrat sada govori da će tada biti ubijen dobar i pošten od strane pokvarenih ljudi. Kalikle kaže da je to ono što čovjeka najviše ljuti. Sokrat ni pod cijenu smrti ne smatra da bi se trebali prikloniti nepravednom i zlom načinu razmišljanja već se boriti za dobra (Platon, 1968).

Kalikle priznaje sugovorniku da je u puno stvari u pravu, ali i dalje mu se teško sasvim složiti s njim jer ne može potpuno odustati od svojih uvjerenja. Sokrat ističe kako je cilj vladajućih da ljude učine boljima jer tako jedino čine nešto što je dobro za građane, a da prije toga svakako treba utvrditi jesu li vladajući sposobni to učiniti jer kada bi išao kod nekoga da te izliječi, sasvim je jasno da treba prvo provjeriti postoji li netko tko je izliječen od strane tog liječnika. Kaliklu je

teško pronaći ijednoga državnika nakon kojega su ljudi postali bolji nego što su bili prije njegove vladavine, osim davno prije nego se ovaj razgovor održava. Sokrat osuđuje Atensku politiku (Platon, 1968).

Također Sokrat ističe kako je besmisleno to što sofisti optužuju svoje učenike da su nepravedni jer im uskraćuju nagradu koju dobivaju, a dobivaju je zahvaljujući njima. Osuđujući svoje učenike, samim time osuđuju i sami sebe jer su oni ti koji su trebali naučiti svoje učenike da postupaju pravedno i dobro. Sofiste i retore smatra jednakima. Isto tako, smatra da je sramota uzimati novac za obrazovanje u bilo kojem pogledu i da povratnu nagradu učitelj može očekivati jedino ako nagradi svog učenika besplatnim savjetom, a ne naplaćujući svoje usluge. Kalikle se slaže (Platon, 1968).

Platon kroz sljedeću rečenicu iznosi svoj stav o Sokratu: „Sokrat: Mislim da sam jedan od rijetkih Atenjana, da ne kažem jedini, koji se bavi pravom političkom vještinom, i jedini koji radi na općem dobru. Pošto nikad ne pokušavam da govorim po volji nikome, nego uvijek gledam ono što je najbolje, a ne ono što je najugodnije..“ (Platon, 1968, str. 186).

3.4. Sokrat iznosi svoje mišljenje o smrti i vlastitoj sudbini

Sokrat je siguran da, ako bude doveden pred sud, neće reći da je to činio zbog dobra ljudi jer ti ljudi koji će ga osuditi, nemaju jednak vrijednosni sustav kao on sam te će biti osuđen kao pravednik od strane nerazumnih i nepravednih. Ako bude osuđen jer ne želi biti pristalica retora i djelovati na njihov način, neće mu biti žao umrijeti jer se on smrti ne boji već se boji toga da čini nepravdu, a na pravi sud će doći poslije smrti njegova duša za koju se on ne boji jer postupava pravedno. Upozorava Kalikla da nakon smrti svi dolazimo pred sud bez ičega povezanoga sa vanjskim životom i tada sudac ne zna o kome se radi i tko smo bili već vidi samo našu dušu. Tada nije važno jesmo li bili vladari ili robovi, već što smo činili i je li to bilo dobro. Ukoliko smo činili dobro, naša duša biva poslana među blažene (Platon, 1968).

Sokrat govori što čeka, od strane suca, dušu tiranina ili kakvog velikog vladara koja je činila loše stvari: „on vidi kako je duša puna nerazmjernosti i ružnoće uslijed lakomisenosti, razvratnosti, oholosti i neumjerenosti. I onda je tako sramotnu šalje pravo u zatvor gdje treba da trpi kaznu koja

joj pripada“ (Platon, 1968, str. 190). Ovisno o tome koliko su teški grijesi koje je osoba počinila, sudac njegovu dušu označi kao izlječivom ili neizlječivom i šalje ju na liječenje ili patnju bez mogućnosti razrješenja iste (Platon, 1968).

3.5. Sve što je utemeljeno kao istinito iz prethodnih razgovora

Sokrat završava raspravu time što obraća pozornost sugovornicima na to da nisu uspjeli dokazati da bi se trebalo živjeti životom kakav žive oni, a i mnogi drugi ljudi. Od svega istinitog ostaje samo sljedeće: da je trpljenje nepravde bolje nego nanošenje iste, da čovjek treba težiti istinski dobrom životu, a ne njegovu prividu, da grešnici moraju biti kažnjeni za svoja nedjela kako bi se mogli predati životu dobrote i pravednosti te da je za to potrebno da njegujemo vještine koje su predispozicija toga (Platon, 1968).

4. ODGOJNO OBRAZOVNI SUSTAV DANAS NASPRAM SOKRATOVE METODE ODGOJA

Kelam i Sagadin Vučić (2019, str. 137) ističu kako su promjene u gospodarskom, političkom i kulturnom smislu koje su zahvatile svijet današnjice dovele do promjene odgojno – obrazovnog sustava, njegove svrhe i ciljeva koji su sada usklađeni sa potrebama tržišta rada i usmjereni jačanju kompetencija pojedinca od kojih će tržište rada imati koristi. Svrha odgoja i obrazovanja, kao i čovjeka u takvom okruženju usmjerena je na zadovoljavanje vanjskih potreba tržišta rada i bitno je promijenjena od one svrhe koju je isticao Sokrat, a to je da čovjek teži mudrosti i znanju te traženju sreće unutar sebe, zbog sebe i vlastite neovisnosti.

Utjecaj na odgojno – obrazovni sustav donijela je sa sobom globalizacija, odnosno međusobna povezanost cijeloga svijeta koji funkcionira kao jedinstven sustav, a time omogućuje i dostupnost svjetskog tržišta svim ljudima. Osim što globalizacija ima utjecaj na kulturni i politički aspekt, ima utjecaj na ekonomiju – pojavljuju se multinacionalne kompanije koje su u mogućnosti zapošljavati osobe diljem svijeta. One kontroliraju resurse, kapital i tehnologiju i posluju bez ikakvih problema što dovodi do mogućnosti kulturne i gospodarske prevlasti zapadnih zemalja nad ostalim zemljama (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 139).

Jedan od najvećih utjecaja na odgojno – obrazovni sustav imaju međunarodne organizacije koje utječu na vlade mnogih zemalja i promiču neoliberalizam, odnosno slobodno tržište bez uplitanja države te tako potiču obrazovanje usmjereno na učinkovitost i uspjeh na tržištu rada i rad privatnih poduzetnika koji su sami odgovorni za vlastito ekonomsko stanje čije će bogaćenje doprinijeti dobrobiti cijele zajednice (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 140). „Ključni cilj neoliberalnih reformi u obrazovanju je preoblikovanje odgojno – obrazovnog procesa tako da se prilagodi potrebama tržišta , te kroz povećanje konkurentnosti doprinese ekonomskom rastu i razvoju“ (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, prema Doherty, 2007; Allais, 2012; Davidson-Harden i Majhanovich, 2004, str. 141). Osim toga, mogućnost uvida u rang listu, odnosno vrijednosti pojedinih škola na tržištu rada nam daje jasan uvid u to da se „obrazovni sektor ne rukovodi više spoznajom, znanstvenom znatiželjom i akademskom slobodom već su ih zamijenili učinkovitost i prilagođavanje“ (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 142).

„Obrazovanje postaje proizvod na tržištu koji treba biti što učinkovitiji i efikasniji, učenici postaju kupci usluga, a ponudu i potražnju određuju tržišni mehanizmi“ (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, prema Tolofari, 2005, str. 142).

Kao posljedica djelovanja neoliberalizma, čiji je osnova proizvod, javlja se konzumerizam, odnosno kultura potrošačkog društva u kojemu potrošnja postaje trend i životni stil koji postaje mjerilo uspješnosti ljudi i karakterizira moderno društvo, a ono što razlikuje potrošačko društvo od drugih društava jest ubrzani razvoj i promjene na području industrije, života i tehnologije te maksimalna dostupnost proizvoda i usluga. Tako potrošnja ljudi prestaje samo zadovoljavati njihove potrebe i počinje zadovoljavati njihove, sve veće, želje (Kelam i Sagadin vučić, 2019, str. 142-143). U skladu s ovime, i znane je postalo samo proizvod koji ima svoju cijenu na tržištu te je usmjereno na izobrazbu ljudi u smjeru „isplativih“ zanimanja, čime su određena zanimanja, koja se ne uspijevaju, a i bore protiv usuglašavanja sa ovakvim načinom života i izobrazbe „pala u drugi plan“ i smatraju se beskorisnima. (Kelam i Sagadin Vučić, 2019)

„Posebno treba naglasiti proces posvemašnje merkantilizacije znanja koja u ime tržišno isplativih i tehno-svrhovitih znanja podcjenjuje i odbacuje društvena i humanistička istraživanja, društveno i humanističko obrazovanje“ (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, prema Zlatan Violačić, 2009:208, str. 143).

Tako se obrazovanje počelo prilagođavati potrebama tržišta, odnosno vanjskim odrednicama, umjesto unutarnjim kao što je to bio slučaj u Sokratovo doba, a ljudi prestaju gajiti ljubav prema znanju jer se zadovoljavaju izvršavajući djelatnosti koje su im nametnute od strana tržišta rada i koja im omogućavaju dobar život, odnosno financijsku sigurnost (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 143-144).

Uslijed svega ovoga, dolazi do industrijalizacije sveučilišta čiji cilj postaje doprinos gospodarstvu i promicanje poduzetništva među studentima što se bitno razlikuje od ciljeva sveučilišta koje su imali u srednjem vijeku. „Srednjovjekovna su sveučilišta svoj rad usmjeravala na jačanju intelektualne sfere života te na razvijanju kritičkih stavova prema svojoj zajednici“ (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 144)

Velika promjena koja je zahvatila sveučilišta jest Bolonjska deklaracija koja je studij podijelila na preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij te tako omogućila brži završetak studija i

plasiranja ljudi na tržište rada, ali ostavila mogućnost daljnjeg i duljeg studiranja onima koji to žele. U većini slučajeva se to naplaćuje. Također, sveučilišta uklanjaju sve „bespotrebne“ predmete i usmjeravaju se na struku i stručne predmete za osposobljavanje u određenom području te tako počinju nalikovati stručnim školama i gube oblik znanstvenosti koji se može iskusiti tek na magisterijskom studiju. Ono što postaje bitnim jest ishod i konačan rezultat učenja umjesto dotadašnjeg usmjerenja na sadržaj i cilj obrazovanja (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 145-146).

Dolazi do pojave dehumanizacije. Sokratovski (humanistički) cilj obrazovanja bio je razvoj duha, duše i tijela te usmjeren na razvoj individualnosti koja će uspješno funkcionirati u svojoj zajednici. Današnje obrazovanje ovo smatra beskorisnim i usmjereno je na vidljiv učinak te prema tome mjeri uspješnost. Osim toga, gubi se važnost osobnog i izravnog kontakta učitelja i učenika pri poučavanju, onako kako je to radio Sokrat, već se otvaraju mogućnosti poučavanja putem korištenja raznih tehnologija i samostalnog učenja (Kelam i Sagadin Vučić, 2019, str. 147-148).

Kelam i Sagadin Vučić (2019) govore o promjenama u samim sadržajima učenja i naglašavanju potrebe za cjeloživotnim obrazovanjem koje je postojalo i prije, ali danas ima za svrhu praćenje aktualnih i čestih promjena zahtijeva vladajućih i prilagodbu istima, dok je prije imalo za svrhu stjecanje istinskog znanja i razumijevanja. Također, obraćaju pozornost na to da se pretrpanost pojedinca informacijama bitno razlikuje od pojma znanja.

Također, dolazi do pojave STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) revolucije koja ima mnoge pristaše koji si, obrazujući se u tim područjima, osiguravaju budućnost. Obrazovanje u ovim područjima omogućava ljudima razvoj kompetencija ravnopravnih sudionika 21. stoljeća. Područja iz kojih su ta znanja potrebna su: znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika, s naglaskom na robotiku, odnosno usvajanje vještina potrebnih za programiranje. Velike tvrtke koje financiraju obrazovanje u ovim područjima, obećavaju mogućnost velikog uspjeha svakoga pojedinca, no malo je onih koji veliki uspjeh zaista postignu. Ostali tvore veliku vojsku jeftine radne snage koja je potrebna tim tvrtkama (Kelam i Sagadin Vučić, 2019 str. 152).

5. ZAKLJUČAK

Na temelju navedenih činjenica možemo zaključiti da je kroz vrijeme odgojno – obrazovni sustav pretrpio promjene primarnih sadržaja, ciljeva, svrhe, a i samoga načina poučavanja koji se veoma razlikuju od odgoja i obrazovanja kojemu je težila antropološka filozofija koja je bila usmjerena na čovjeka i otkrivanje njegove biti. Sokrat je smatrao bitnim razvoj duha i duše pojedinca koji će gajiti istinsku ljubav prema znanju i mudrosti te razumijevanju i otkrivanju istine o sebi i svijetu u kojemu živi. Smatrao je da jedino takav čovjek može biti istinski sretan čovjek i na ispravan i pravedan način doprinositi zajednici u kojoj živi. Također, ono za što se zalagao su bile moralne vrijednosti, pravednost, dobrota i hrabrost. Takav odgoj bio je usmjeren na pojedinca i njegov unutarnji razvoj, dok je današnji cilj obrazovanja zadovoljiti vanjske potrebe, potrebe tržišta rada kako bi na taj način doprinosili gospodarstvu. Obrazovanje je podređeno ekonomiji i profitu, a vrijednost obrazovanja se mjeri prema njegovom konačnom ishodu, rezultatu i učinkovitosti (odnosno iskoristivosti u svrhe potreba tržišta), dok je sam proces i sadržaj obrazovanja zanemaren. U tako koncipiranom obrazovnom sustavu, koji pojedincu obećava financijsku sigurnost i dobar život ukoliko stekne kompetencije potrebne za obavljanje zanimanja koja su potrebna tržištu, mnogi ljudi prestaju uopće težiti znanju i razumijevanju već svoj napor usmjeravaju na ispunjenje potrebnih rezultata kako bi konkurirali na tržištu rada. Sokratovo isticanje potrebe za cjeloživotnim propitivanjem i potragom za znanjem, zamijenila je potreba za cjeloživotno učenje (odnosno praćenje i prilagođavanje ubrzanim promjenama tržišta. Manje bitno postaje istinsko razumijevanje i shvaćanje svijeta oko sebe, a naglasak je na što većoj informiranosti i znanju podataka koji su potrebni kako bismo bili kompetentni obavljati određenu djelatnost, što je vrlo slično sofističkim tendencijama da bez ikakvog istinskog znanja i razumijevanja retorskom vještinom uvjeravanja postižu vanjske ciljeve (političku uspješnost i položaj u društvu koji im omogućuje lagodan život), a čemu se Sokrat, kao što je vidljivo kroz dijaloge u *Gorgiji*, žustro protivio te je dokazao da su načela po kojima žive Sofisti loša i ne rezultiraju istinskom srećom pojedinca. Ono što je Sokrat cijenio i za što se zalagao su moralne vrijednosti, pravda, dobrota i hrabrost koje je smatrao preduvjetom ispravnog djelovanja pojedinca.

Što se tiče majeutike kao same metode poučavanja, u mnogočemu zapravo odgovara onome što nalaže suvremeni pristup predškolskom odgojno-obrazovnom procesu. Sokrat kroz svoju metodu razgovora izravno pristupa određenoj individui i pokušava joj pomoći pri samospoznaji i izgradnji i shvaćanju moralnih vrijednosti. Trudi se, oprimjerivanjem određenog predmeta zanimanja, razviti razumijevanje istoga u svojih sugovornika. Ovakva metoda poučavanja protivi se transmisijskom modelu učenja (frontalnom načinu rada) pri kojemu učitelj djeci daje na uvid ili govori sadržaje koje dijete treba upamtiti. Suvremeni pedagoški pristup zalaže se za individualizaciju nastavnih sadržaja i programa pri tom prilagođavajući se ponaosob svakoj individui i slijedeći njezine sposobnosti, interese te razvojnu razinu kako bi svako dijete moglo slijediti svoj individualni razvojni put u skladu sa svojim mogućnostima. Također, veliku važnost u suvremenom pristupu predstavlja upravo to da djeci ne dajemo gotove odgovore, već postavljajući odgovarajuća pitanja u odgovarajuće vrijeme potičemo djecu da sama spoznaju i razumiju predmet njihova zanimanja, što također odgovara Sokratovoj metodi majeutike. Metoda majeutike zapravo je vrlo slična scaffoldingu, odnosno pružanju simboličkih skela djetetu pri procesu učenja. Pri korištenju scaffoldinga kao metode poučavanja, odgajatelj zapravo upravlja interakcijom i pruža djetetu indirektnu podršku tehnikama pitanja koje su usmjerene spoznavanju određenog pojma ili ostvarenju rezultata koje planira odgojitelj. Korištenje metode majeutike i njezinih inačica svakako doprinosi kvaliteti odgojno-obrazovnog procesa u spoznajnom smislu i razvoju kritičkog mišljenja te bi primjenjivanje iste donijelo mnoge dobrobiti djeci i odgajanicima.

LITERATURA:

1. De Crescenzo, L. (1986). *Povijest grčke filozofije*. Zagreb: Znanje d.o.o.
2. Kalin, B. (1990). *Povijest filozofije*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Kelam, I. i Sagadin Vučić, S. (2019). Primjenjivost Sokratove metode odgoja u odgoju i obrazovanju danas. *Pannoniana*. 3(1-2) 137. – 167. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=335624
4. Platon (1968). *Gorgija*. Beograd: Kultura
5. Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen: Institut za Pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
6. Zorić, V. (2008). Sokratova dijaloška metoda. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 20(2) 27. – 40. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=2726 (5.2.2020)